

6-30-2019

FORMATION OF SHORT FILMS IN UZBEKISTAN IN THE XX CENTURY AND TENDENCY OF DEVELOPMENT

Nadira KASIMOVA

*senior teacher of the department of "Cinema, Television and Radio Directing", Uzbekistan State Institute of Arts and Culture,
uzdsmi@madaniyat.uz*

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/cacenas>

Recommended Citation

KASIMOVA, Nadira (2019) "FORMATION OF SHORT FILMS IN UZBEKISTAN IN THE XX CENTURY AND TENDENCY OF DEVELOPMENT," *Culture and Arts of Central Asia*: Vol. 10 : No. 1 , Article 4.
Available at: <https://uzjournals.edu.uz/cacenas/vol10/iss1/4>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Culture and Arts of Central Asia by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact brownman91@mail.ru.

Нодира КАСИМОВА,
ЎзДСМИ «Кино, телевидение ва радио
режисёрлиги» кафедраси катта ўқитувчиси

XX АСРДА ЎЗБЕКИСТОНДА ҚИСҚА МЕТРАЖЛИ ФИЛЬМЛАРНИНГ ЮЗАГА КЕЛИШИ ВА РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯСИ

Аннотация. Ушбу мақола Ўзбекистонда қисқа метражли фильмларнинг юзага келиши ва ривожланиши ҳақида бўлиб XX аср даври ўзбек кино тарихини қамраб олади. Унда ўзбек кино санъатида яратилган илк қисқа метрлар таҳлил қилинади.

Ключевые слова: кино искусство, короткометражный фильм, режиссёр, художественный, поэтический, изобразительное решение, образ, главный герой, характер, сказка.

Надира КАСИМОВА,
Старший преподаватель кафедры
«Режиссура кино, телевидения и радио» ГИИКУз

РОЖДЕНИЯ КОРОТКОМЕТРАЖНЫХ ФИЛЬМОВ В УЗБЕКИСТАНЕ XX ВЕКЕ И ЕГО ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ

Аннотация. Это статья охватывает историю узбекского кино в период XX века в ней рассказывается о возникновении и развитии короткометражных фильмов в Узбекистане, анализируются первые короткие метры созданные в искусстве кино Узбекистана.

Ключевые слова: кино санъати, қисқа метражли фильм, режиссёр, бадиий, поэтик, тасвирий ечим, образ, бош қаҳрамон, характер, эртак.

Nadira KASIMOVA,
senior teacher of the department of
“Cinema, Television and Radio Directing”,
Uzbekistan State Institute of Arts and Culture

FORMATION OF SHORT FILMS IN UZBEKISTAN IN THE XX CENTURY AND TENDENCY OF DEVELOPMENT

Abstract. This article is about origination and development of short films in Uzbekistan and it embraces the history of Uzbek cinema in the period of XX century. The first shorts that were made in the art of Uzbek cinema have been analyzed.

Keywords: the cinema, short films, director, feature, poetic, visual solution, image, main hero, character, fairy tale.

Ўзбек киносиди 1897 йил тарихий аҳамиятга молик бўлди. Шу йили Тошкент шаҳрида биринчи киносеанс бўлиб ўтди. Шундан кейин Тошкент ва бошқа шаҳарларда кино намойишлар давом этди. Асосан кино намойишлари бинода ёки ёз кунлари кечки пайтлар очик ҳавода бўлиб ўтган. [1. С. 6.] Йигирманчи асрнинг бошида Тошкентда илк кино билан шуғулланадиган алоҳида ташкилотлар ташкил топади. Улар турли хил жанрдаги ва мавзудаги қисқа метражли фильмларни томошабинлар эътиборига ҳавола этишади. Аммо ўзбек томошабини ўз юрти тўғрисидаги хроникал хужжатли фильмларни катта қизиқиш билан кўрар эди. Бу хужжатли фильмларда халқнинг миллий байрамлари, бозор билан боғлиқ сахналар ва Тошкент шаҳри ҳамда бошқа вилоятлар кўриниши акс эттирилганди. Бу кўринишлар шу даврда юртимизга ташириб келган Москва, Петербург, Париж кинофирмалари операторлари томонидан тасвирга олинган. Шулар орасида Люмьер томонидан жўнатилган оператор Феликс Месгиш Самарқанд, Бухоро, Тошкент шаҳарларида суратга олиш ишларини олиб боради. Ундан ташқари, ушбу шаҳарларда мавжуд карвонсарой, тарихий бинолар, шаҳар аҳолисининг кундалик ҳаёти ҳақида ҳикоя қилувчи лавҳаларни тасвирга

олади. Лекин Феликс Месгиш ва рус операторлари томонидан суратга олинган тасвирларда ўзбек халқининг реал ҳаёти акс эттирилмасди. Чунки улар нигоҳида юртимиз эгзотик ўлка эди.

Ўлкамизнинг асл гўзаллиги ва халқнинг турмуш тарзини ҳаққоний тарзда тасвирлаган оператор хивалик Худойберди Девонов бўлди. У биринчи ўзбек кино оператори бўлиб, ўзбек киносининг раванқ топишига улкан ҳисса қўшди. [2. С. 10.] У ўзининг илк “Халқ сайиллари” номли кино сюжетида XX аср бошида яшаган этнослар – ўзбек, туркман, қорақалпоқ, қозоқ, русларнинг кийимларини ва дорбозлар томошаси, ит, кўчқор ва хўроз уриштиришларини акс эттирган. Х.Девонов Хоразм ёдгорликлари, архитектур ансамбллари, халқ хунармандчилиги ва этно-маданий тарихий воқеаларни, кинотасмаларга муҳрлаган. [3. С. 57-58.]

Х.Девонов томонидан тасвирга олинган хужжатли фильмлар ҳозирги кунда ўзбек хроникасининг қимматли мероси ҳисобланади. 1908 йилда унинг ташаббуси билан Хива хонлигида биринчи кинофотолаборатория ташкил этилади. Бу ўз ўрнида Ўзбекистон ҳудудида кино санъатининг раванқи учун қулай шароит яратади.

1924 йили 21 апрелда “Бухкино” ташкил топди. Шу

йилнинг 2 ноябрида ушбу киностудияда биринчи бўлиб “Ўлим минораси” бадий фильмининг тасвирга олиш ишлари бошлаб юборилади ва 1925 йилнинг май ойида тугатилади. “Ўлим минораси” учун 17 минг метр кино тасма ишлатилади. Бу ўша давр учун ниҳоятда улкан ҳажм эди. Фильмни суратга олиш учун режиссёр В.Висковский бошчилигидаги руслардан иборат ижодий гуруҳ Ўзбекистонга ташиф буюради. Фильм сценарийси ёзувчи А.Балагин ва режиссёр В.Висковский ҳамкорлигида ёзилади. [3. С. 87.]

Фильм опа-сингил Жамола ва Солиҳанинг бошидан кечирганлари ҳақида бўлиб тарихий-саргузашт жанрига яқин. Унда опа-сингиллар кетаётган карвонга қароқчилар боскин уюштирадидилар ва қароқчилар сардори Жамолани ёқтириб қолади. Қиз қароқчининг севгисини рад этиб, унинг зулмидан қочишга муваффақ бўлади. Қизларнинг ота уйига етиб олишларида Содиқ исмли йигит ёрдам беради. Аммо кўп ўтмай Жамола Хивани босиб олган Бухоро амири назарига тушади. Лекин Бухоро амири жангда жасорат кўрсатган Содиққа қизни тортиқ қилади. Бахтга қарши амир ўғли Шохруҳбек Жамолани ўғрилаб кетади. Солиҳа бу хабарни амирга етказди. Ўғлининг қилмишларини эшитган амир Шохруҳбек ёнига келади. Ота жазосидан қўрққан Шохруҳбек отасини ўлдирди ва қотилликда Жамолани айблаб, уни Ўлим минорасига маҳкум қилади. Бухоро ҳукмронига айланган ёвуз Шохруҳбекка қарши Содиқ халқ кўзғолонини кўтаради. Содиқ севгилиси Жамолани кутқариб қолади.

Биринчи ўзбек халқига таниш мавзу ҳақидаги “Ўлим минораси” бадий фильми туб аҳолида илк бор кинематография билан юзлашгандек улкан таассурот қолдиради. Ҳатто, баъзилар бу фильм орқали киновнинг аслида нима эканлигини англаб етадилар. Фильм Бухородаги ўлим минораси тўғрисидаги афсона асосида яратилиб катта шов-шувга сабабчи бўлади. Кўплаб одамлар кино қандай ишланишига қизиқиб тасвирга олиш жойига келдилар. “Ўлим минораси”да Н.Венделин, В.Баранова, А.Богдановский, О.Фрелих ва И.Таланов каби рус актёрлари ўзбек қахрамонларини гавдалантиришади. Ушбу фильмда географик жиҳатдан бир қанча жойлар акс эттирилган. Асар воқеалари чўл, шаҳар кўчалари, сарой ва оддий хонадонларда содир бўлади. Ундан ташқари, бу фильмда оммавий сахналар кўп бўлиб, ўша давр учун маҳорат билан ишланган.

“Бухкино” ўлка бўйлаб кинотеатрлар қуриш ва уларни фильмлар билан таъминлаш ишларини йўлга қўяди. 1925 йилда эса Тошкентда “Шарқ юлдузи” кинофабрикаси ишга тушади. Кичик жойда жойлашганлигига қарамай, кинофабрика бир йил ўтиб фильмлар суратга олишни амалга оширади. Аммо ўша даврда ўзбек киноси бир қанча қийинчиликларга учрайди. Бунга ўзбек кинематография анъанаси мавжуд эмаслиги, бу соҳада мутахассислар деярли йўқлиги ва энг асосийси, ўзбек киносининг ўзбек миллий адабиёти ва театри билан ҳамкорликда ишламагани сабаб бўлади. Ўзбек миллий кадрларини етиштириш мақсадида, Й.Аъзамов, С.Искандаров, М.Раҳимов, А.Умаров, Р.Пирмуҳамедов, М.Расулов, Р.Аҳмедов каби ёшлар Москва ва Ленинград (Петербург) шаҳарларига кино соҳаси бўйича назарий билим ва амалий тажриба орттиришга юборилади. [1.

С. 35.] У ерда ўқиб келган ёшлар Ўзбекистонда кино курслар ташкил қиладилар. Бу ўзбек киносининг тараққий этишига хизмат қилади.

Ўзбек киноси тарихида ўчмас из қолдирган Наби Ғаниев, Комил Ёрматов, Йўлдош Аъзамов, Сулаймон Хўжаев, Раҳим Пирмуҳамедов, Малик Қаюмов, Эргаш Ҳамроев каби кино ижодкорлар ўзбек киносининг ривожига улкан ҳисса қўшадилар. Улар томонидан яратилган фильмлар ўзбек ва жаҳон кинофондидан ўрин олади. Улар асосан тўлиқ метражли фильмлар эди.

Ўзбек кинематографияси ҳақида гап кетар экан, яна бир муҳим ҳодисага тўхталиб ўтиш жоиз. 1937 йили Ўзбекистонда биринчи овозли фильм “Қасам” режиссёр А.Усолцев томонидан суратга олинади. Унда ўзбек деҳқонининг кундалик ҳаёти ҳикоя қилиниб, ўша давр ижтимоий муаммолари кўтариб чиқилган. Фильмда қахрамонларнинг характери очишга ва турли психологик ҳолатларни кўрсатишга урғу берилган. “Қасам” илк овозли фильмининг ўзбек кинематографиясида муҳим ўрин эгаллашига яна бир сабаб шундаки, унда ўзбек профессионал театр актёрларининг роль ижро этганлигидир. Умуман, ўзбек кино санъатига овознинг кириб келиши тасвирга олиш майдончасида бой бадий драматик театр малакасидан кенг фойдаланишга имкон яратди. 1930-1940 йилларда ўзбек экранларида А.Ҳидоятлов, Л.Саримсоқова, Е.Бобожонов, Ш.Бурхонов, О.Жалилов каби буюк актёрлар ўз маҳоратлари билан кино санъатига янгича ижро услубларини олиб кирдилар. Яъни тасвирда театрдан фарқли ўлароқ ижро зарурлиги ва кино санъати ўзига алоҳида ёндашув талаб этишини исботладилар.

1939 йили жаҳон сахнасида жиддий ҳодиса юз бераётган эди. Фашизм деб аталувчи ёвуз кучга қарши кўплаб мамлакатлар кураш олиб бораётган эдилар. Жумладан, Собиқ иттифоқи таркибидаги Ўзбекистон ҳам 1941 йили бу уруш домига тортилади. Аммо айнан шу йили ўзбек кино санъатида илк қисқа метражли фильмлар юзага келади. Н.Ғаниев ва Е.Брюнчугин томонидан “Жасур дўстлар” (“Отважные друзья”), З.Собитов томонидан “Йўлбошчи чақирғига жавоб” (“На зов вождя”) қисқа метрлари яратилади.

Н.Ғаниев ва Е.Брюнчугинларнинг “Жасур дўстлар” қисқа метражли фильми икки оғайни аскарларнинг зукколиги ва ботирлиги ҳақида ҳикоя қилади. Унда рус актёри А.Долинин ошпаз Петр Клименко образини, ўзбек актёри Ш.Бурхонов ҳайдовчи Комил Аҳмедов образини гавдалантиради. Икки дўст жангчилар учун тушлик олиб кетишаётганда душман тараф десантига дуч келишади. Улар ёв билан қахрамона жанг қилиб енгадилар. Икки оғайни нафақат тушликни аскарларга ўз вақтида етказдилар, балки душман тарафнинг офицерини асрга ҳам оладилар. Бу фильмни томоша қилар экансиз, ундаги соддалик ва иллюстративлик кўзга ташланади. Лекин у 1941 йилда урушнинг энг мураккаб даврида суратга олинган бўлиб, халқ ўз армияси, оддий аскарининг ёвни тор-мор келтиришига катта ишонч билдиришини акс эттирарди. [2. С. 84.]

З.Собитовнинг “Йўлбошчи чақирғига жавоб” қисқа метри икки қисмдан иборат бўлиб, ўзбек аёлининг жасоратини мадҳ этади. Унда давр муҳити аниқ тасвирлаб берилган. Қахрамон аёл янги касбларни эгаллаб қишлоқ хўжалиги раванкига ҳисса қўшади. Ушбу

фильмда илк бор аёл кишининг қахрамонлиги кўрсатилган эди. Кейинчалик урушда жасорат кўрсатган инсонлар тўғрисида батафсилроқ ҳикоя қилувчи фильмлар яратила бошланди ва қисқа метражли фильмлар ўрнини тўлиқ метражли фильмлар эгаллади.

Лекин кўп ўтмай, 1952 йилда ўзбек киносиди яна бир қисқа метражли фильм “Пахтаой” яратилди. У болалар фильми бўлиб режиссёр Комил Ёрматов томонидан суратга олинади. Ушбу фильмда буюк режиссёр илк бор болалар тематикасига мурожаат қилиб, ажойиб фантазия ва улкан шижоатни намоён қилди. “Пахтаой” ўзбек киносиди замонавий эртақ жанрига асос солди. [2. С. 251.] Бу фильм ўзбек халқи учун “оқ олтин” ҳисобланмиш пахта тўғрисида бўлиб, унинг қиймати ва фойдалилик жиҳатларини очиб беради. Комил Ёрматов болалар учун фильм яратар экан, икки ҳисса масъулият билан ёндашади. Айниқса, асар образларини яратиш учун актёрлар танлашга алоҳида аҳамият қаратади. Болалар образи учун актёрлар танлар экан, уларнинг ҳаётий гаудаланишига урғу беради. Шу сабаб режиссёр бош қахрамон болалар – Ҳасан ва Пахтаой учун оддий ёш болалар – Ш.Исмоилов ва С.Тагироваларни жалб этади. Комил Ёрматов Гармсел ва Бобо-Меҳнат каби катталар образлари учун эса нафақат актёрлик маҳорати туфайли томошабинлар эътирофига сазовор бўлган, балки инсоний хислатлари учун ҳам эл хурматига тушган буюк актёрларни фильмга таклиф қилади. Фильмдаги салбий қахрамон Гармсел қиёфасини Обид Жалилов ва ижобий қахрамон Бобо-Меҳнат сиймосини Асад Исматов гаудалантиради.

“Пахтаой” қисқа метри Ҳасан исмли болакайнинг саргузаштлари асосига қурилади. Фильм болакайнинг ўртоқларига ўзи ўйлаб топган янги эртақни ҳикоя қилишидан бошланади. Бу билан режиссёр ҳаёлот ва ҳақиқат ҳамоҳанглигида асар яратишга муваффақ бўлган.

Фильмнинг эртақнамо қисми Ҳасан чизган Гармсел жонланишидан бошланади. Гармсел болани алдаб озодликка чиқиб олади ва Ҳасан пахта расмини чизиш учун Бобо-Меҳнатдан олиб турган Пахтаойни иссиқ нафаси билан қуйдиради. Унга тўсқинлик қилмоқчи бўлган Ҳасаннинг жуссасини кичиклаштириб қўйиб, кучқудрат йиғиш учун чўллар томон йўл олади. Шу вақт Пахтаой қизчага айланиб қўйлагининг қуйиб қолганидан ва ҳосил байрамида қатнаша олмаслигидан хафа бўлади.

Аммо болакай ўз ваъдасининг устидан чиқишини ва Пахтаойни қуёш ботгунга қадар Бобо-Меҳнатга қайтариб олиб боришига ишонтиради. Бу йўлда Ҳасан ва Пахтаой бир қанча тўсиқларга учраб бошларидан турли хил саргузаштларни кечирадидлар. Улар тўсиқларни енгиб бориши билан ҳаётий вазиятлардан чиқиш йўллари томошабин болаларга намойиш этилади. “Пахтаой” қисқа метрининг аҳамиятли жиҳати шундаки, унда реал воқеалар эртақнамо тасвирланган. Аммо ёш томошабинлар фильм орқали ҳаётдаги кўп фойдали нарсаларни билиб оладилар. Жумладан асар давомида жажжи томошабин пахтадан ясаладиган буюмлар билан танишиб боради. Фильм, нафақат, томошавий балки педагогик таъсир кучига ҳам эгадир.

Ўзбек киносиди қисқа метрнинг ривожланиш тенденцияси ҳақида гап кетар экан, ҳар бир режиссёр ижодий

фаолияти давомида қисқа метражли фильмга мурожаат қилганлиги маълум бўлади. Бу билан қисқа метражли фильмлар фақат маълум бир режиссёрнинг ижодий изланиши маҳсули бўлиб қолмаганлиги ва кино соҳасида асар яратувчи ҳар бир режиссёрнинг ушбу йўналиш раўнақига ҳисса қўшганлиги аниқ бўлади. Яъни қисқа метрга ҳар бир ижодкор ўз қараши ва услубини олиб кирганлиги бу йўналишнинг кенг қамровли бўлиши ва секинлик билан бўлса-да, ўзига хос тарзда ривожланишига туртки бўлганлиги аён бўлади.

Иқтидорли режиссёр Али Ҳамроев ижодидан ўрин олган “Мухлис” қисқа метри ҳам нақадар бу йўналишнинг киноижодкор фаолиятида муҳим роль ўйнаши ва аксинча, қисқа метражли фильмларнинг ривожиди режиссёрнинг хизмати акс этишини намоён қилади. “Мухлис” қисқа метри 1973 йилда суратга олинган бўлиб, Ўткир Ҳошимовнинг “Муҳаббат” ҳикояси асосида яратилган. Режиссёр ушбу фильмда инсоннинг соф, жавоб талаб қилмас севгисини тасвирламоқчи бўлади. Фильм қахрамони Тиркаш исмли йигит Дилор исмли ҳаваскор артист қизга шунчалик мафтун бўлиб қолганки, у учун ҳар нарсага тайёр. Қиз санъатга, машҳурликка маҳлиё бўлиш билан бирга бу софдил йигитчани қадрлайди. Тиркаш бобосидан оқ фотиҳа олиб севгиси кетидан кетишга қарор қилади. Аммо ҳаваскорлар гуруҳига етиб оладими-йўқми сирлигича қолади.

Режиссёр фильмда нафақат бир мухлис йигитнинг муҳаббатини, балки икки хил ҳаёт тарзини ва одамларнинг санъатга бўлган иштиёқини ҳам ифодамоқчи бўлган. Тиркаш боғбон бобоси билан ўрикзорлар бағрида яшайди. У бобосига қарашиш билан бирга фотосурат олишга қизиқади. Йигитча қишлоқларига келиб, концерт уюштирадиган ҳаваскор артистлар санъатига, айниқса, хинд қўшиқларини хиргойи қиладиган Дилорга ошиқ. Дилор эса сахнада қуйлашни ва эътибор марказида бўлишни яхши кўради. Унга Тиркаш бир инсон сифатидан кўра унинг истагани муҳайё қилувчи йигитча сифатида кўпроқ ёқади. Улар ўртасидаги муносабат режиссёр томонидан ёрқин сахналар орқали очиб берилган. Жумладан, концерт томошаси сахнасида тадбир бошланиши билан Дилор Тиркашдан фотоаппарат олиб келганлиги ҳақида сўрайди. Йигитча усқунани унутганлигини айтиб уйига югуриб кетади. Қанчадан бери концерт томошасини кўришни кутиб юрган йигит кизнинг бир истагини бажо келтириш учун ўз хоҳишидан воз кечади. Тиркаш кизнинг суратини олиш учун узок масофани югуриб босиб ўтади. Али Ҳамроев бу эпизодда параллел монтаж усулидан фойдаланиб, воқеа таъсирини оширади. Бир томонда қизиқарли тадбир, бир томонда югуриб кетаётган йигит сахналари фильм моҳиятини очиб беришга хизмат қилади. Йигит тадбир сўнггида Дилорнинг томошабинлардан гулдаста қабул қилиб олган вақтигагина етиб келади ва қизни сахнада суратга олади. Тиркаш ҳатто севгилисининг қўшиғини ҳам тинглай олмайди. Лекин қиз истагандай уни суратга олишга улгурганидан қувонади. Шу биргина ҳолат орқали йигитнинг муҳаббати асли қанчалик кучли ва эвазига ҳеч нарса талаб этмаслиги очилади.

Али Ҳамроевнинг “Мухлис” қисқа метри ҳақида сўз кетар экан, ундаги актёрларнинг асар образларига

Н.Касимова. XX Асрда Ўзбекистонда қисқа метражли фильмларнинг юзага келиши ва ривожланиш тенденцияси

ташки кўриниш нуктаи назардан тўғри танланганлигига урғу бериб ўтиш жоиз. Чунки Дилор образининг гавдаланишида актрисанинг ҳам киёфаси, ҳам маҳорати ва айниқса кўзлари муҳим аҳамият касб этган. Тиркаш характерини очишда ҳам актёрнинг жусса тузилиши, ҳаракатланиши ва кўзларидаги беғуборлик катта роль ўйнаган. “Мухлис” фильмидаги Дилор ва Тиркаш образлари Дилором Қамбарова ва Абдуғани Саидовлар томонидан талқин қилинганлиги асарнинг ишончли чиқишига сабаб бўлган. Режиссёр ушбу фильмда нафақат табиий ижрога, балки тасвирий ечимга ҳам эътибор қаратган. Асар тоғ бағирлаб кетган узун йўл тасвиридан бошланади. Ва шу кадр билан ниҳоя топади. Яъни режиссёр Тиркаш ва Дилор ҳаётини узун йўлга ўхшатиб, бу йўлда инсон кўп нарсаларни ва турли туман инсонларни учратиши мумкинлигига ишора қилади. Айниқса, фильм Тиркашнинг Дилор кетаётган машина кетидан югураётган ҳолда тугатилиши нима бўлган тақдирда ҳам йигит ва кизнинг ҳаёт йўли давом этишини ифодалайди.

Али Ҳамроевнинг “Мухлис” фильмида ҳам комик, ҳам поэтик, ҳам ажойиб кундалик ҳаёт белгилари ва юксак эпик парвоз бирлашиб ўзига хос услубни юзага келтирган. Бундай турли-туман поэтик элементлар қоришмаси асар яхлитлигига ҳалакит бермайди, аксинча, томошабинга бадиий таъсир кўрсатишнинг янги кирраларини очиб беради. [2. С. 228.]

1980 йилларга келиб, ўзбек киносига қисқа метражли фильмларнинг яратилиши кескин суръатда ортади. Бу даврда тасвирга олинган қисқа метрлар мавзу ва жанр жиҳатдан хилма-хилликни ташкил этади. 1983 йилдаги режиссёр Темур-Малик Юнусовнинг “Галатепалик авлиё” фильми ҳам айни ўзбек қисқа метри равнақ топиб, гуллаган палласида яратилган. Ушбу фильм ҳақида сўз кетар экан, унда оддий одамларнинг кундалик ҳаётида дуч келадиган эҳтиёж ва муаммолари ўзига хос услубда ҳажвий йўл билан ифодаланганлигини эътироф этиш керак. “Галатепалик авлиё” қисқа метрида бева қолган инсонлар ҳаётига мурожаат қилинади.

“Галатепалик авлиё” фильми сценарийси Мурод Муҳаммад Дўст томонидан ёзилган бўлиб, ундаги диалоглар халқ тилига жуда яқин, содда, шу билан бирга салмоқлидир. Зубайданинг “Бева бўлиш қийин экан. Нолисанг, қулай ҳаёт хоҳлабди, дейишади, кулсанг, эрга теккиси келяпти, дейишади,” – деган биргина гапида бева аёлларнинг барча ғам-аламлари акс этади. Ундан ташқари, Маҳсум ака билан бола ўртасидаги суҳбат ҳам қулгили, ҳам таъсирли қилиб ишланган. Боланинг дангалига “Ўзингиз онамни сўраб келгансиз”, деган гапи учун Маҳсум ака “Ёлғон гапирган боланинг қулоқлари узун бўлиб қолади” – деб танбех бериши, болакайини эса унга жавобан “Ёлғон гапирганнинг бели букчайиб қолади,” дейиши асарга

нафақат қулгу, балки мазмун ҳам бағишлайди. Чунки фильм сўнггида авлиё белини ушлаб қолади. Яъни бола томонидан айтилган гап шунчаки эмас, балки Маҳсум аканинг дилини фош қилиш учун айтилганлиги маълум бўлади. Асардаги ҳар бир гап фильм қаҳрамонларининг характери ва уларнинг мақсадларини очишда хизмат қилади.

Темур-Малик Юнусов “Галатепалик авлиё” қисқа метрида инсонлар ҳаётидаги драматик бир ҳолатни ҳажвий йўл билан ифодалашга муваффақ бўлган. Асарда баъзан оддий ҳаётини ишларни катталар ҳал қилишга журъат этмаган ҳолларда кичик бир болакай масалани ойдинлаштириши мумкин эканлиги тасвирланади. Бу билан режиссёр катталарнинг ўз ҳаётларини мураккаблаштириб яшашларини очиб бермоқчи бўлади. Ҳатто бутун қишлоқ тан олган авлиё мисол инсон ҳам кўнгил ишида нўноқлиги кичкина бир болачалик ишнинг кўзини билмаслиги кўрсатилади.

Ушбу фильмнинг таъсирли чиқишида актёрлар ижроси муҳим роль ўйнаган. Бош қаҳрамон Маҳсум ака образини Ҳ.Умаров, бева аёл – Зубайда ролини С.Исоева, кўшни қишлоқлик меҳмон киёфасини Ҳ.Шарипов ва болакай образини М.Раҳимовалар талқин қилишган. Асар қаҳрамонлари маҳоратли актёрлар ижросида табиий ва халққа яқин бўлиб гавдаланган.

“Галатепалик авлиё” фильми образлари таҳлил қилинса, асарнинг моҳияти бош қаҳрамон образи билан боғлиқлиги аён бўлади. Маҳсум ака фаросатли, узокни кўра биладиган, ҳаётни, одамларни яхши билганлиги учун келажакда нима бўлишини олдиндан биладиган инсон. Унинг бу хусусияти учун одамлар унга авлиё деб мурожаат қилади. Маҳсум ака авлиё эмас, шунчаки ҳаётда кўпни кўрган ва умри давомида орттирган тажрибаси ва қилган хулосаси билан ён-атрофдагиларга улашади. У одамларга маслаҳат бериб, ёрдам беришга интилади. Авлиёнинг характери эса тўғри сўзлигида, бор гапни одамнинг юзига айтишида, масъулиятлигида ва мардлигида намоён бўлади. Бунини ўзи ёқтирган аёлига бошқа бир инсон учун совчилик қилиб борганида кўриш мумкин. У қалбига қарши борса-да, унга юклатилган ишга масъулият билан ёндашади. Ундан ташқари фильм сўнггида ҳақиқий авлиё болакай эканлигини тан олишга ўзида куч топа олади. Чунки кичик бир бола олдида бош эгиш ҳам мардликни талаб этади.

Ўзбек киноси тарихида қисқа метрнинг босиб ўтган йўлига назар ташланар экан, унинг ривожланиш тарихи бир хилда кечмаганлиги намоён бўлади. Шунга қарамай, у ўз ривожланиш йўлига эга бўлиб, турли даврларда ижтимоий ҳаётнинг турли мавзуларини ёритиб келди. 1980 йилларда эса ўзбек кино санъатида қисқа метражли фильмлар суратга олиш кенг йўлга қўйилди.

Адабиётлар рўйхати

1. Абул-Касимова Х. Рождение узбекского кино. –Тошкент: Наука, 1965. – 123 с.
2. Абул-Касимова Х., Тешабаев Д., Мирзамухамедова М. Кино Узбекистана. –Тошкент: Гафур Гулям, 1985. – 288 б.
3. Каримова Н. Игровой кинематограф Узбекистана. –Тошкент: San`at, 2016. – 216 с.